

פעילות החטיבה למדעי הרוח

3

בשער הפרק: תצלום מדליית בובר
המוענקת מטעם האקדמיה

3. פעילות החטיבה למדעי הרוח

בחטיבה למדעי הרוח ארבעים ושבעה חברים מתחומים שונים במדעי הרוח והחברה: ארכאולוגיה, בלשנות, דתות, היסטוריה, המזרח הקדום, כלכלה, מדע המדינה, מחשבת ישראל, מקרא, משפטים, מתמטיקה, ספרות ופילוסופיה. פעילות החטיבה כוללת תמיכה במפעלי מחקר, קיום סימפוזיונים בין-לאומיים, ימי עיון והרצאות ובחינתם של נושאים שונים הנוגעים לתחומי מדעי הרוח והחברה. כמו כן מקדמת החטיבה פעילויות שונות ביזמתם של חבריה. באביב תשע"ג-2013 תתקיים ההרצאה השנתית השנייה במדעי הרוח והחברה על שם פרופ' מרטין בובר ז"ל, שהיה נשיאה הראשון של האקדמיה. פרופ' קרלו גינצבורג מה-Scuola Normale Superiore, Pisa יישא את ההרצאה. לאחר פעילות החטיבה בשנת 2012 ב"משב רוח – שבוע מדעי הרוח", שהביא למודעות הציבור את חשיבותם של מדעי הרוח, את עבודת המחקר הענפה הנעשית בהם, את הישגיה המרשימים של העבודה הזאת ואת תרומתם לפרט ולחברה, החטיבה ממשיכה השנה במימוש המלצות דוח האקדמיה משנת 2007 על "עתיד מדעי הרוח באוניברסיטאות המחקר בישראל". השנה החליטה החטיבה לחבור לעמותת "בשער" בניסיון לפעול, באמצעות משרד החינוך, להעלאת המודעות למדעי הרוח בבתי הספר התיכוניים ברחבי הארץ. בשנת תשע"ג היו כמה פגישות עם ראשי עמותת "בשער" ונציגי משרד החינוך כדי לתכנן את הפעילות. במסגרת פעילות החטיבה התקיימו באקדמיה כמה הרצאות אורח והרצאות לכבודם ולזכרם של חברי האקדמיה. (ראו פירוט להלן בפרק "האירועים").

3.1 מפעלים במימון האקדמיה

מפעלי האקדמיה במדעי הרוח עוסקים בתולדות עם ישראל וארץ ישראל ובחקר השירה העברית. מדיניות האקדמיה היא לתמוך רק במפעלים בעלי חשיבות לאומית ובעלי היקף רחב. תקציב ועדת התכניות לתמיכה בתכניות מחקר במדעי הרוח לשנת תשע"ג הוקצה לתמיכה במפעל האונומסטיקון של ארץ ישראל ובמפעל חקר פיוטי הגניזה. האקדמיה ממשיכה לעודד את מפעליה לחפש מקורות מימון נוספים.

3.1.1 האונומסטיקון של ארץ ישראל

פרופ' יורם צפירי

מפעל האונומסטיקון (The Onomasticon of Iudaea, Palaestina and Arabia in the Greek and Latin Sources) מרכז את כל המובאות המזכירות יישובים, עצמים גאוגרפיים, יחידות מנהליות ואף קבוצות אתניות בארץ ישראל ובסביבתה הקרובה (מחוזות שהשתייכו בעבר ליהודה או לפרובינקיות של פלסטינה וערביה) מאמצע המאה הרביעית לפני הספירה (ערב כיבוש הארץ בידי אלכסנדר הגדול) ועד הכיבוש המוסלמי באמצע המאה השביעית לספירה.

הערכים מוגשים לקורא על פי סדר אל"ף-ב"ת של האתרים, ובהם מובאות בלשון המקור ובתרגום לאנגלית, הערות טקסטואליות חיוניות, דיון גאוגרפי-היסטורי, ובמקרים רבים גם דיון ארכאולוגי וביבליוגרפיה. צוות המחקר אסף את החומר הנוגע לעניין מכל המקורות ביוונית

מכריכת הספר Palaestina: Maps and Gazetteer בהוצאת האקדמיה, 1994;
בעריכתו של פרופ' יורם צפריר ושות'.

ובלטינית, כולל רשימות מנהליות, כתובות, מטבעות וכדומה, וכן מקורות בלשונות המזרח, בעיקר סורית, אם אלה תורגמו מן היוונית.

איסוף החומר הסתיים כבר לפני שנים, ומאז הצוות עוסק בעריכה, בעדכון ובהכנה לדפוס. שני הכרכים הראשונים עוברים בימים אלה עריכת ליטוש אחרונה. הכרך הראשון מביא, במלואם, טקסטים מרכזיים החוזרים ומופיעים בערכים שונים. הטקסטים מובאים בלשון המקור ובתרגום לאנגלית. בכרכים הבאים יבואו שמות האתרים בסדר האל"ף-בי"ת. ריכוז המקורות בכרך הראשון מאפשר גישה נוחה אל הנוסח המלא. הערכים יסתפקו במובאות קצרות הנוגעות במישרין לערך עצמו. בכרך זה נמצאים גם המבוא, רשימת קיצורים מוערת של המקורות וביבליוגרפיה כללית.

הכרך ממתין להוצאתו לאור. הכרך השני והכרך השלישי מכילים את הערכים המתחילים באות A. כלולים בהם כמה מן הערכים הגדולים ביותר בחיבור כולו, והתקנתם חייבה היערכות מיוחדת.

בסוף שנת 2010 הסתיימה עריכה שנייה וסופית של שני הכרכים הראשונים (כ-1,500 עמודי מחשב), והם הוגשו להוצאה לאור של האקדמיה לקראת הדפסה. שלושת הכרכים נמצאים עכשיו בסדר והם מתוכננים לצאת לאור במרוצת 2013. הכרך הבא, העוסק בערכים המתחילים באות B, מצוי בעריכה מתקדמת. נמשכת העבודה על סידור הערכים בשאר הכרכים.

3.1.2. המפעל לחקר השירה והפיוט בגניזה על שם עזרא פליישר

פרופ' שולמית אליצור

המפעל נוסד על ידי האקדמיה הלאומית בשנת תשכ"ז (1967). מטרת המפעל הייתה לפענח, לזהות ולקטלג את קטעי השירה והפיוט שנשתמרו באוספי הגניזה הקהירית. היזמה נתאפשרה עם ריכוז תצלומי המיקרופילם של רוב אוספי הגניזה בעולם במכון לתצלומי כתבי היד העבריים שבספרייה הלאומית. היום אפשר להיעזר גם בסריקות המשובחות של קטעי הגניזה שבאתרים שונים במרשתת, ובעיקר באתר "גנזים" של מפעלי פרידברג לחקר הגניזה, ואכן הקטעים הסרוקים מקלים לעתים קרובות על פיענוח החומר.

אחרי כארבעים ושש שנות עבודה הושלם קטלוג השירים ברוב האוספים הגדולים של הגניזה. במאגר המידע של המפעל רשומים יותר מ-82,000 כותרים של פיוטים מן הגניזה וכמעט 70,000 התחלות של פיוטים נדפסים. מן האוספים הגדולים של קטעי הגניזה נותרו עוד לקטלוג רק חלק מקטעי סדרת הנוספות של אוסף טיילור-שכטר, השמור בספריית האוניברסיטה של קמברידג', וקטעי הגניזה שבאוסף פירקוביץ' שבסנקט-פטרבורג, אך קיימים עוד כמה אוספים קטנים שטרם קוטלגו, וכן דרושות השלמות לאוספים שכבר קוטלגו.

המפעל נושא את שמו של פרופ' עזרא פליישר ז"ל, שייסדו ועמד בראשו יותר משלושים ותשע שנים. פרופ' פליישר הלך לעולמו באב תשס"ו. העבודה במפעל חייו נמשכת ברצף בראשותה של פרופ' שולמית אליצור, בסיועה של ועדה מלווה ובה שני חברי האקדמיה (ראו פירוט להלן

בפרק "ועדות האקדמיה"). את עיקר עבודת הפיענוח, הקטלוג והמחשוב מבצעת העובדת הקבועה במפעל, ד"ר שרה כהן.

בשנה האחרונה התקדמה עבודת הקטלוג של סדרת הנוספות שבאוסף טיילור-שכטר שבקמברידג', ובעקבותיה נוספו למאגר כ-5,000 כותרים חדשים. מדובר בכרכים המכילים מאות קטעים קטנים וקשים לזיהוי, ועם זאת עד כה זוהו וקוטלגו רוב הקטעים. העבודה אף הניבה פרות מחקריות מרתקים, כגון פיוט בלתי ידוע של ר' יהודה הלוי שנתגלה לאחרונה. בצד עבודת הקטלוג נמשך גם השנה הרישום השוטף של קטעי השירה והפיוט שפורסמו בספרים ובכתבי עת מקצועיים, וכמעט הושלמה העברת החומר מן הכרטסת שבמפעל למאגר הממוחשב.

הפתעה מיוחדת לכל חוקרי הגניזה נכונה השנה, עם הגעתן לירושלים של כמה סריקות של כתבי יד מן הגניזה הבלתי ידועה שנתגלתה באפגניסטן. כמה מחשובי החוקרים העוסקים בגניזה זו הגיעו למפעל וביקשו מאתנו לזהות את טיב קטעי השירה והפיוט שבידם, ואכן מצאנו בהם קטעים חשובים במיוחד. לצערנו כתבי היד הללו חסויים, ועל כן עדיין אי אפשר להכניס מידע זה למאגר הממוחשב של המפעל.

החומר במאגר המידע של המפעל מספק כל העת נתונים לחוקרי שירה ופיוט עבריים בארץ ובעולם, הפונים שוב ושוב בשאלות ומקבלים סיוע, תשובות ממוקדות ואף דוחות מפורטים המאפשרים להם להתקדם במחקריהם. זיהויים הנוגעים לעבודתם של חוקרים השוקדים על ההדרת פיוטיהם של יוצרים ידועים נמסרים לחוקרים מיד עם גילויים.

3.2 מפעלים בתמיכת האקדמיה

3.2.1 המפעל המשותף עם MGH

האקדמיה שותפה ל-MGH (Monumenta Germaniae Historica) שבמינכן במפעל התקנתן והוצאתן לאור של מהדורות ביקורתיות של חיבורים עבריים מאשכנז בימי הביניים. הכרך הראשון בסדרה המשותפת ראה אור בשנת 2005. האקדמיה הקימה למפעל זה ועדת היגוי שבראשה עומד פרופ' ב"ז קדר (ראו פירוט להלן בפרק "ועדות האקדמיה"). הוועדה אישרה שישה מיזמים העתידיים להסתיים בשנים הקרובות. במשך שנת 2013 עומד להימסר ל-MGH הכרך הכולל את הפיוטים העבריים אשר נכתבו בעקבות מסע הצלב הראשון.

3.2.2 מפעל המילון של הפרסית האמצעית

פרופ' שאול שקד

מפעל בחסות האקדמיה ובפיקוח ועדה אקדמית שחבריה הם פרופ' גדעון גולדנברג (יו"ר), פרופ' יוחנן פרידמן ופרופ' שאול שקד. למפעל גם ועדה מדעית בין-לאומית, שהרכבה עדיין איננו סופי. עם החוקרים שנתנו הסכמתם לשמש בה נמנים פרופ' ניקולס סימס-ויליאמס (לונדון וקמברידג'), פרופ' גרארדו ניולי (רומא) ופרופ' ז'ילבר לאזאר (פריז). פרופ' ניולי נפטר לאחרונה, וטרם מונה לו ממלא מקום.

המפעל מתנהל בחסות משותפת של האקדמיה הישראלית והאקדמיה דיי לינצ'אי (Accademia dei Lincei) שברומא. פעילותו נהנית גם מחסות האקדמיה לכתובות ולספרויות בפריז (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres) ואיגוד האקדמיות הבין-לאומי (Union Académique Internationale). מנהל המפעל הוא פרופ' שאול שקד מהאוניברסיטה העברית

בירושלים; סגנו הוא פרופ' קרלו צ'רטי (Carlo Cereti) מאוניברסיטת לה סאפיניצה (La Sapienza) שברומא, המשמש בימים אלה נספח תרבות בשגרירות איטליה בטהראן ואינו פעיל במפעל המילון. מרכז המפעל הוא ד"ר דומניקו אגוסטיני.

מטרת המפעל היא להעלות בשלב הראשון את כל הטקסטים הרלוונטיים בפרסית אמצעית לאתר המיועד במרשתת. הטקסטים כוללים את הספרות הזורואסטריית שבפרסית אמצעית (במלואה, עד כמה שאפשר), מבחר טקסטים בפאזנד, הטקסטים המאניכאיים בפרסית אמצעית שנתגלו בטורפאן (תוך שימוש בחומרים שנאספו לצורך המילון של הפרסית האמצעית המאניכאית על ידי ד"ר דזמונד דורקין-מייסטרארנסט ובאדיבותו) והכתובות האפיגרפיות בפרסית אמצעית שעל גבי סלע ועל גבי חותמות. הכוונה היא לתעד גם את האוצר הלקסיקלי של הפרסית האמצעית המופיע כמילים שאולות בשפות שכנות, כגון הדיאלקטים השונים של הארמית, הארמנית והערבית.

הטקסטים מועלים לאתר במהדורות מדעיות בתעתיק מדעי לאותיות לטיניות ולאחר הגהה קפדנית, והם נועדו לשמש בסיס למילון מקיף של השפה. לאחר שיצטבר חומר מספיק כדי הכנת המילון, יוחל בשלב השני והאחרון, שבו ייכתבו ערכי המילון עצמם.

צוות מצומצם של עוזרים מדעיים פועל בארץ, באיטליה ובארצות אחרות כדי להכין את מסד הנתונים למילון, שיהיה הראשון מסוגו. הצוות כולל גם עוזרים האוספים חומר הנוגע לאטימולוגיות של הלקסיקון בפרסית אמצעית, ומומחים לתכנות מחשבים, השוקדים על פיתוח התכנה ועל תחזוקתה. הצוות מתכנס מפעם לפעם לדיונים מדעיים ולהחלפת דעות. מרכז החישובים של האוניברסיטה העברית בירושלים מספק שירותי שרת ותמיכה למפעל, ושירותים אחרים נרכשים בשוק הפרטי.

המפעל איננו נתמך כספית על ידי האקדמיה, אך הוא נהנה ממימון הקרן הלאומית למדע. תאריך היעד לסיומו של השלב הנוכחי בעבודה על המילון הוא ספטמבר 2014. העשרת מסד הנתונים עדיין נמשכת, אך בקרוב יופנה חלק מן המאמץ לכתיבת ערכי המילון. הקבוצה הפועלת ברומא זכתה בעבר לתמיכה כספית על בסיס אישי במסגרת לימודי הפרסית האמצעית באוניברסיטה לה סאפיניצה, אך לאחרונה צומצמה מאוד המעורבות האיטלקית במפעל בשל קשיי תקציב באוניברסיטאות האיטלקיות. ד"ר דומניקו אגוסטיני, כאמור אחד החוקרים האיטלקים שבקבוצה, שוהה בארץ זה למעלה משנתיים, והוא מרכז כעת את עבודת הצוות. הוא גם תורם בהתנדבות להוראת הפהלווי (שפה פרסית אמצעית) באוניברסיטה העברית בירושלים. מתנדבים העובדים במקומות אחרים בעולם מספקים אף הם חומר למסד הנתונים של המילון. בעיקר יש לציין את מעורבותם בעבודת המפעל של פרופ' אוקטור שרוו מאוניברסיטת הרוורד ושל ד"ר יודית יוספסון מאוניברסיטת גטבורג שבשוודיה.

German-Israeli Frontiers of the Humanities (GISFOH) 3.3

הסכם שנחתם בשנת 2009 בין האקדמיה לקרן אלכסנדר פון הומבולדט הגרמנית הוביל לכינון סדרת כינוסים רב-תחומיים במדעי הרוח שבהם משתתפים חוקרים צעירים – ישראלים וגרמנים. בכל שנה נבחרים ארבעה חוקרים ישראלים בתחומים שונים מתוך חברי פורום הצעירים של האקדמיה לעבוד בשיתוף עם ארבעה חוקרים צעירים גרמנים בתחומים דומים. יחד הם מהווים את הוועדה המארגנת של כינוס דו-לאומי בשיתוף של כ-50 חוקרים מגרמניה ומישראל. הכינוס מתקיים בישראל ובגרמניה לסירוגין. מטרת הכינוס הן להפגיש חוקרים

משתתפי כינוס 2012 GISFOH – ישראלים וגרמנים –
בפוטסדם שבגרמניה

צעירים מצטיינים מתחומים שונים ולאתגר אותם לחשוב ולחקור מעבר לגבולות תחום הדעת שלהם, לאפשר הפריה הדדית וליצור ערוץ לחילופי ידע אקדמי.

הכינוס הרביעי התקיים בתאריכים 9-12 בספטמבר 2012 בפוטסדם שבגרמניה והתמקד בנושא: *Imagination – Ideas, Aesthetics, and Social Practices*. תחומי עיסוקם של

המוזמנים לכינוס היו לימודי תאטרון, תולדות האמנות, לימודי מזרח-אסיה ואנתרופולוגיה חברתית. חברות הוועדה המארגנת הישראליות של כינוס זה הן אלה: ד"ר שרון אהרונסון-להבי, ד"ר גלית נגה-בנאי, ד"ר אורנה נפתלי וד"ר נורית סטדלר.

הכינוס החמישי יתקיים בספטמבר 2013 בקיבוץ צובה ליד ירושלים ויתמקד בנושא: *Access Knowledge and Resources*. חברה הישראלים של הוועדה המארגנת הם אלה: ד"ר דנה אולמרט (ספרות השוואתית), ד"ר טל גלעד (חינוך), ד"ר רז חן-מוריס (היסטוריה של המדע) וד"ר קלאודיה קדר (לימודים איבריים ודרום-אמריקאיים).

במסגרת ההסכם כוננה קרן פון הומבולדט את תכנית *Connect*, המאפשרת לחוקרים שהשתתפו בכינוסי GISFOH להגיש בקשות לתמיכה במיזמים משותפים ובשיתופי פעולה עם החוקרים שפגשו בכינוס. כעשרה ממשתפי הכינוסים קיבלו תמיכה במיזמים משותפים במסגרת התכנית.

בעקבות הצלחת הכינוסים הן בקרב החוקרים בארץ והן בגרמניה הוחלט להמשיך את התכנית לארבע שנים נוספות, 2013-2016. פרופ' שולמית וולקוב מרכזת את המיזם מטעם החטיבה.

3.4 פורום צעירי מדעי הרוח והחברה

החטיבה מקיימת פורום של צעירי האקדמיה זה תשע שנים. בכל קבוצה בפורום משתתפים כמה מלומדים צעירים ומצטיינים אשר נבחרו על פי כישורים אקדמיים ומצוינות מדעית על ידי ועדה מטעם החטיבה. בראש כל קבוצה עומד חבר אקדמיה. הפורום מקיים דיונים בנושאים שונים. בשנה האחרונה פעלה קבוצה בראשות פרופ' זאב שטרנהל, שחברה עוסקים בהיסטוריה מודרנית. השנה נבחרה קבוצה חדשה, בראשות פרופ' בן-עמי שילוני, שחברה עוסקים בנושא "מזרח" מול "מערב" בעת החדשה.

הפורום נועד לשמש קבוצת חשיבה ומסגרת לעיון בשאלות האקטואליות של המדע. חברי הפורום ידונו בנושאי מחקר מתחום המתודולוגיה של המדע ומתחום ארגון המחקר המדעי.

בשנת תשע"ג-2013 נבחרו שלושה-עשר חברי פורום בראשותו של פרופ' בן-עמי שילוני.

אלה שמותיים:

ד"ר ניר אביאלי, המחלקה לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
ד"ר ניסים אוטמגזין, החוג ללימודי אסיה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר און ברק, החוג להיסטוריה של המזרח התיכון, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר עופר אשכנזי, החוג להיסטוריה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר גליה בנזימן, המחלקה לספרות, לשון ואמנויות, האוניברסיטה הפתוחה
ד"ר דפנה הירש, המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, האוניברסיטה הפתוחה
ד"ר אורנה נפתלי, החוג ללימודי אסיה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר ציפי עברי, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה
ד"ר רוני פרצ'ק, החוג ללימודי מזרח אסיה, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר אבי רובין, המחלקה ללימודי המזרח התיכון, אוניברסיטת בן-גוריון
ד"ר אוריה שביט, החוג לשפה וספרות ערבית ולימודי האסלאם, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר יעל שטרנהל, החוג להיסטוריה והחוג לאנגלית ולימודים אמריקניים, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר ארנית שני, החוג ללימודי אסיה, אוניברסיטת חיפה

בשנת תשע"ב-2012 נבחרו ארבעה-עשר חברי פורום בראשותו של פרופ' זאב שטרנהל.

אלה שמותיים:

ד"ר דורון אברהם, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר ניסים אוטמגזין, לימודי מזרח אסיה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר דנה אולמרט, החוג לספרות, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר קטיה אסף, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר טל גלעד, בית הספר לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר הלל כהן, לימודי האסלאם והמזרח התיכון, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר ישי לנדא, המחלקה להיסטוריה, האוניברסיטה הפתוחה
ד"ר יוליה לרנר, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב
ד"ר אורנה נפתלי, לימודי מזרח-אסיה, האוניברסיטה העברית בירושלים
ד"ר דניס סובולב, החוג לספרות עברית והשוואתית, אוניברסיטת חיפה
ד"ר ענבל עופר, המחלקה להיסטוריה, האוניברסיטה הפתוחה
ד"ר רוני פרצ'ק, המחלקה ללימודי מזרח-אסיה, אוניברסיטת תל-אביב
ד"ר טלי קריסטל, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת חיפה
ד"ר הילה שמיר, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב

(הרשימות המלאות של חברי פורום הצעירים בשנים שעברו מופיעות באתר האקדמיה - בדף החטיבה למדעי הרוח/פורום הצעירים).